

תפקוד המשטרה הבריטית במאורעות תרפ"ט בחברון

אורי ארנון*

מבוא

מקומות יישוב רבים בארץ הותקפו במאורעות אב תרפ"ט (אוגוסט 1929), אולם ההתקפה הקשה והרצחנית ביותר הייתה בחברון. מתוך כ-500 תושבי העיר היהודים נרצחו 67 ועשרות רבות נפצעו. היישוב היהודי בחברון השתייך ל'יישוב הישן' ולא הכין את עצמו מראש לכל מתקפה; ארגון 'ההגנה' לא נכח במקום, והיהודים - שהסתמכו על יחסי השכנות הטובים שהיו להם עד אז עם שכניהם הערבים ועל הגנת המשטרה הבריטית - נותרו חסרי אונים לחלוטין מול הפרעות.

במאמר זה אסקור את תפקוד המשטרה הבריטית ואשאל האם אכן הפקירה את יהודי חברון, כפי שרבים מהם טוענים, או עשתה ככל יכולתה כדי להצילם, כפי שטענה היא. במוקד המאמר תיבחן שאלת תפקודו של ריימונד קפרטה (Cafferata), מפקד המשטרה הבריטית בחברון, אשר נשא באחריות לחיי יהודי חברון במהלך הפרעות.

יש כמה וכמה עדויות ראייה של יהודי חברון על טבח תרפ"ט; העדויות כולן תואמות זו לזו ועל כן הבאתי מהן מדגם מייצג בלבד. הרוח העולה מתוך העדויות כולן אחידה וברורה, ובכולן יש האשמה ברורה כלפי תפקודה הלקוי של המשטרה הבריטית במהלך הפרעות.

* תודתי נתונה לכל מי שסייעו בידי בעבודתי: לאבי נעם ארנון, דובר היישוב היהודי בחברון, אשר הפנה אותי למקורות מידע חשובים; לשכני המלומד אריה קליין, שעל מחקריו נסמכתי בכתיבת הרקע לעבודה; לשכני ד"ר יורם אלמכיאס, שעבר על העבודה והאיר את עיניי בכמה דברים חשובים; לד"ר תום שגב, אשר הפנה אותי לשינויי הגרסאות בעדותו של ריימונד קפרטה, מפקד המשטרה הבריטית בחברון; לארכיון אוקספורד באנגליה, אשר העביר לעיוני את עיזבונו של קפרטה; לד"ר גד קרויזר, שבהנחייתו נכתבה עבודה זו, וכמובן לאכסניה אשר תחת כנפיה נשאתי הרצאה זו ואשר הביאה אותי לידי פרסום - מדרשת חברון.

עדויות יהודים על מאורעות תרפ"ט

עדות הרב סלונים (ההדגשות שלי):

שעות מספר אחרי השיחה עם קרדוס¹ ביום שישי שמענו שאון בחוץ וראינו ערבים משברים את דלתות הבתים. בראותי זאת ירדתי מהבית כדי לדבר אל לב הערבים [...] למרות מטר האבנים שנזרקו עלי ע"י הפרחחים, הלכתי לישיבה. שם ראיתי את קפרטה יחד עם 4-5 שוטרים והם מנעוני מללכת. סבבוני קבוצת פרחחים, הכוני במקלות ובאבנים והשוטרים דחקוני במוטיהם [...] כשאחדים מבחורי הישיבה ירדו להצילני, הכו גם אותם הפרחחים וגם השוטרים. פניתי לקפרטה ואמרת לי: למה לא תמנעו בעד הפרחחים להכותני במקום לגרשני הביתה? על זה לא מצאו לנחוח לענותי [...] קרדוס אמר: כל הצרה הזאת מכם באה [...]

הקצין קפרטה הרשה לכנות את ביתי ברפורט שלו בשם 'מטורפת למחצה'. בראות בני ביתי שאני יוצא בפעם השלישית לישיבה וכיצד רוגמים אותי באבנים בעוד שהשוטרים מתבוננים "במחזה", יצאה אחת מבנותי והיא בריאה ברוחה וצעקה "הצילו את אבי!" האם לזה טירוף יקרא כאשר בת חרדה לחיי אביה? האם אנו לגמרי מופקרים בארץ הזאת?²

תיאור הטבח ב'ספר חברון' (ההדגשות שלי):

ושם למטה, על הדרך ל"אשל אברהם", ליד הבית היחידי, בית חייכל, התאסף המון פורעים והחל להתקיף את הבית [...] אז נראו על פני הדרך רוכבים, קצין משטרה אנגלי בלווית שוטרים. ברגע זה נפתחה הדלת ושני בני חייכל, אליהו-דב וישראל-אריה הופיעו. לרגע נרתעו הערבים לאחור. האחים חייכל רצו אל הקצין והשוטרים להתחנן, כי יגנו על ביתם [...] ישראל חייכל עומד בתוך מעגל של חמישה שוטרים רכובים על סוסים ומכל עבר מתפרצים המרצחים [...] עד שהוא כורע ונופל ארצה לרגלי השוטרים "מגיניו" [...] אחיו אליהו-דב חייכל הצעיר, רץ אל הקצין האנגלי ובעודו חובק ונתלה בצווארו של אחד מסוסי השוטרים הפרשים, חותכים המרצחים את אט אט בבשרו בסכיניהם [...] לאחר זאת התחילו אחדים מהפורעים המשתוללים לזרוק אבנים לעבר הקצין האנגלי [...] כשנתברר לו כי סכנה צפויה לחייו, ירה יריות אחדות.³

1 המושל האזרחי של חברון במאורעות.

2 דו"ח ועדת שאו, כרך שביעי, עמ' 70.

3 אבישר, 1978, עמ' 72. המקור לעדות זו הוא כנראה דב כהן, תלמיד ישיבת סלבודקה.

זוהי גם תמונות המצב העולה מהתזכיר ששלחו יהודי חברון לנציב הבריטי:

יהודי חברון פנו פעמים אחדות לפני הפרעות הן למושל חברון - עבדאללה קרדוס והן למפקד המשטרה - קפרטה ובקשו מהם מחסה והגנה ואלו השלו אותנו בדברי שווא ושללו מאיתנו את האפשרות לבקש עזרה [...] אנו שמענו לדברי עצתם ונסגרנו בבתיים והפורעים באו וטבחו [...] המשטרה עמדה מנגד ונתנה לפורעים להתעלל בחיינו וברכושנו.⁴

בטרם נפנה לגרסה הבריטית נעצור להכיר את מפקד משטרת חברון בזמן הפרעות: ריימונד אוסוולד קפרטה נולד באנגליה בשנת 1897. במלחמת העולם הראשונה היה חייל וקצין מצטיין, אמיץ ובעל תושייה, שזכה לאמון חבריו ואף קיבל עיטור ממלך בלגיה.⁵ מהדברים שנכתבו עליו עולה כי קפרטה היה קצין בריטי מעולה. לאחר תום המלחמה הצטרף קפרטה למשטרה המלכותית האירית. בשנת 1922 הגיע קפרטה לארץ ישראל מהז'נדרמריה הבריטית באירלנד. הוא מילא תפקידי פיקוד רבים במשטרת המנדט ובמרוצת השנים הגיע לדרגה משטרתית המקבילה לדרגת קולונל. לאחר המאורעות זכה בעיתונות האנגלית ליחס של גיבור על "שעמד לבדו מול אלפי פורעים", אך מנגד האשימו אותו יהודי חברון כי עמד אדיש ולא סייע להם, כפי שראינו. היחס השלילי אליו הלך וגבר לאחר חיפושי הנשק הקטלניים שפיקד עליהם ברמת הכובש ובגבעת חיים, ובהם נהרגו תשעה יהודים, מקצתם מאקדחו של קפרטה עצמו, ובשל מותו של לוחם אצ"ל אשר טרטנר, שנתפס בחיפה בעת הדבקת כרוזים. טרטנר נפצע ברגלו מיריות שוטרים בריטים והובא לחקירה - ונמנע ממנו טיפול רפואי. רגלו נקטעה בגלל נמק והוא נפטר לאחר הניתוח. אנשי אצ"ל ולח"י החליטו להתנקש בחייו של קפרטה אך הם נכשלו, ואילו עמדת המוסדות הרשמיים כלפיו היתה סלחנית: "מה יכול קצין בריטי אחד לעשות בעיר כחברון?" אמר עליו בן-גוריון.⁶ בכלל, המוסדות נטו להשרות אווירת פיוס עם הבריטים לאחר המאורעות מחשש פן יבולע להמשך המפעל הציוני. קפרטה עצמו הגיב פעם להאשמות נגדו על היותו אנטישמי: "אינני אנטישמי ואינני אנטי-ערבי, אני פשוט פרו-בריטי".⁷ חנוך ברודיצקי, השוטר היהודי היחיד אשר שירת בחברון בזמן המאורעות, טען כי קפרטה היה קצין הוגן.⁸

4 מתוך תזכיר ששלחו נציגי היישוב היהודי בחברון לנציב העליון.

5 שגב, 1999, עמ' 266.

6 בן-גוריון, 1971, כרך א, עמ' 365.

7 מכתב מקפרטה למרטיין, 17 ביולי 1946, עיזבון קפרטה בארכיון המזה"ת של סנט אנתוניס קולג'

באוקספורד, GB165-0044 Cafferata Collection.

8 מתוך ריאיון מצולם שנערך עמו ב-1986 (ארכיון חברון, ללא מספר קטלוגי). גם בתו של חנוך, שראיינתי

מעט לפני שנפטרה, אמרה לי שאביה חזר באוזניה על דברים אלו.

הגרסה הבריטית

הגרסה הבריטית על שאירע ביממה ההיא בחברון מגיעה משלושה מקורות עיקריים: לאחר המאורעות קמה ועדה מלכותית בראשות השופט סיר וולטר שאו, והיא ראינה וחקרה יהודים, ערבים וכמובן את נציגי ממשל ומשטרה בריטית, כדי להבין את שורשי הסכסוך היהודי-ערבי בארץ ולהמליץ על צעדים על מנת שאירועים כאלה לא ישובו עוד. הוועדה ישרה על המדוכה במשך כחמישה חודשים, החל מ-24 באוקטובר 1929, ומסקנותיה העיקריות היו שהערבים אמנם פתחו במאורעות, אך עשו זאת על רקע חששם מהשתלטות היהודים על הארץ. נוסף על כך ניקתה הוועדה את הממשלה הבריטית מאחריות למאורעות, אם כי מתחה ביקורת על מחלקת המודיעין במשטרה. בעקבות הוועדה פורסם הספר הלבן של פאספילד, ובו הוגבלו העלייה לארץ והאפשרות לקניית קרקעות על ידי יהודים.

נוסף על מסמכי הוועדה יש דו"ח שכתבה המשטרה הבריטית עצמה, ובו מובאים דברי מפקדי הכוחות הבריטיים בארץ המסכמים את שאירע ואת מעשיהם בזמן הטבח. ואולם מסתבר כי דו"ח המשטרה שובש וסולף בכוונה תחילה בידי מאיור אלן סונדרס, מפקד המשטרה הבריטית בירושלים, אשר שימש מפקד המשטרה בפועל בזמן המאורעות. סונדרס, אשר נודע בגישתו ההססנית בטיפולו בפורעים, כתב במפורש במכתב מפתיע ששלח לקפרטה כי לקראת ועדת החקירה הממלכתית שהגיעה לארץ באוקטובר 1929 נעשו בגרסתו שינויים מספר:

קפרטה היקר

אני מצרף עותק של הדו"ח שלך כפי שהוא מופיע במארז הדו"ח הכללי שלי על הפרעות בכל רחבי פלסטין. תוכל לראות כי הוא שונה במובנים רבים מהמקוריים, אבל זה היה הכרחי על מנת שזה יתאים לקווים הכלליים שלו. בהתייעצות עם דרייטון הוסכם כי כל חלקי הדו"ח צריכים להיות מתאימים למסגרת הכללית.⁹

9 מכתב שכתב מאיור סונדרס לקפרטה, אוקטובר 1929, עיזבון קפרטה בארכיון המזה"ת של סנט אנתוניס קולג' באוקספורד, GB165-0044 Cafferata Collection.

עוד עדות על שינויים שנעשו בדו"ח של קפרטה אנו מוצאים במכתב שכתב קפרטה לעיתונאי כריסטופר סייקס בשנת 1964, אשר ביקש את תגובתו בנוגע לכמה שינויי גרסה שמצא בדבריו (ההדגשה שלי):

אתה מתייחס לחברון בשנת 1929 ויש (שתי) עובדות: א) שאני אף פעם לא ראית את (הסיכום) של הדו"ח המלכותי (וב) שהדו"ח שלי שפורסם היו על ידי ממשלת פלסטין (שונה) כדי "להתאים עם הדו"ח הממשלתי הכללי" אני לא מתפלא שפערים התעוררו.

קיבלתי את העותק המתוקן של הדוח שלי כמה שעות לפני ההופעה מול הוועדה והייתי בהלם, פשוטו כמשמעו, מהשינויים שנעשו.

הייתי חייב לנסות ולהתאים את הראיות שלי ברגע האחרון, כך שהוא יהיה עקבי עם הדו"ח שנכתב מחדש. עניין לא קל, האמן לי.¹⁰

אם כן, יש כאן לכאורה עדות ברורה ממקור ראשון המעידה על שינויי גרסאות בין הדו"ח הראשוני של קפרטה ולנוסח המכובס ולעדות שנתן בשבועה בוועדת שו. בעיין בשלושת המקורות הללו מצאתי כמה שינויי גרסאות שדומה שיש בהם כדי לשפוך מעט אור על הפרשה. ראשית אפוא נקרא את מה שכתב קפרטה בדו"ח המשטרה הרשמי, המעובד, עם הערות המשוות לכתב היד.

דיווח של ריימונד קפרטה, מפקד אזור חברון, על אירועי 23-24 באוגוסט 1929:¹¹

בתאריך 17 באוגוסט 1929 בשעה 21:30 קיבלתי מסר ממפקד אזור ירושלים שהיה אירוע דקירה בין יהודים וערבים ליד מגרש כדורגל חשמונאי, והוא עלול להביא למהומות בהיקף גדול. באותו זמן לא הייתה לי שום מחלקת מודיעין באזור, ועסקתי בהקמתה.

דנתי על כך עם מפקד אזור עזה בביקור שלו ב-18-19 באוגוסט.

בין 17 ל-23 באוגוסט עשיתי כל שביכולתי לברר את טיב היחסים בין יהודים לערבים בחברון.

באשר לחברון, כל המידע ללא עוררין היה שלא צפויות שום מהומות. זה אושר על

10 מתוך מכתב שכתב קפרטה לכריסטופר סייקס, 30 באפריל 1964, שם.

11 שם, Palestine riots 1929 report of acting commandant. Police and prisons. department

ידי נכבדים ערבים ועל ידי היהודים בעצמם. דעתם הייתה שהם גרו עם הערבים דורות רבים, כי הם מכירים אותם היטב וכי הם היו חבריהם הטובים ביותר.

ב-22 באוגוסט החלטתי לצאת בעצמי לכפרים ולבחון את המצב. יצאתי לשבעה או שמונה כפרים ודיברתי עם המוכתרים. הם דיווחו לי שכולם מאושרים, שהקציר היה טוב ולא צפויות שום בעיות, ולא הייתה כל התייחסות ליהודים. באידנה הוזכרו החובות שהם חייבים לחברון, המשולמים בתשלומים סדירים.

עד לזמן זה לא נישאו שום נאומי הסתה במסגדים בחברון או בכל מקום אחר, אלא אם כן הם נישאו באופן סודי (וכך כנראה היה).

יום חמישי 22 בחודש לא היה שונה מכל יום אחר. הוא היה שקט ללא הפרעה.

ביום שישי 23 בחודש הכול נראה שגרתי, ותפילות הצהריים התנהלו בשקט, ללא נאומים. בערך בשעה 12:45 קראתי לאחד הנכבדים - שיח' אמין ג'עברי,¹² לדון על המצב. הוא אמר בבידור שלא חשוב מה קורה בירושלים - שום דבר לא יקרה בחברון. הדגשתי בתוקף את ההכרח לשמור את האוכלוסייה הערבית בחברון שקטה ולמנוע כל הפצת שמועות שעלולות להגיע לעיר. הוא הבטיח לעשות זאת וגם לוודא שכך יעשו כל עמיתיו.

בשעה 13:45 התקבל מסר טלפוני מירושלים שעימות מתלקח בירושלים בין יהודים לערבים. כל כוח האדם שהיה לי היה 18 פרשים ו-15 רגלים, שמתוכם 11 פקחים עירוניים, אנשים זקנים וחסרי ערך.

שלחתי אנשים בתלבושת אזרחית אל תוך העיר לאסוף מידע, והם דיווחו שאין מה לדווח. בשעה 14:45 התקשרתי למפקד המחוז ודיווחתי שעד רגע זה הכול שקט בחברון. בשעה 15:00 הצבתי על הדרך לירושלים, מחוץ לעיר, עמדה של קצין ושני שוטרים לעצור את כל המכוניות, לחפש נשק ולבצע מעצרים במידת הצורך. שמועות החלו לזרום לעיר על ידי נהגי מכוניות על שראו שיהודים וערבים נהרגים בירושלים. זמן קצר אחר כך החל המון להתאסף סביב התחנה¹³ כדי לקבל מידע, וכולם רצו לנסוע לירושלים.

ירדתי אל ההמון שגדל במהירות ואמרתי לכולם להתפזר ושיירושלים שקטה ולא

12 בגרסה המקורית בכתב היד מופיע שם אחר, אך הוא נמחק בקו בהמשך.

13 תחנת האוטובוסים.

צריכים אותם שם. נהגי המכוניות היססו ואמרתי להם שלא לנסוע. רוב הנהגים המקומיים עזבו את המכוניות, אבל אוטובוס או שניים שהגיעו נסעו לירושלים מלאים.

שלחתי פטרול לכל הרחובות שהיו בהם בתים יהודיים. ההמון גדל ל-700, ובהם נכבדים רבים.

ההמון החל לצעוק ולזרוק אבנים על בתי היהודים. לקחתי שמונה פרשים לחלק העליון של העיר, ליד הדואר, לפזר את ההמון הרב. היהודים היו על יד החלונות ועל הגגות, צועקים וזועקים. כל המאמצים לשמור אותם שקטים או להכניסם לתוך הבתים נכשלו.

הרב סלונים, מלווה בבתו,¹⁴ הופיע ברחוב ליד מלון שניאורסון. שניהם צרחו ורצו הלך וחזור ללא סיבה בין הבית של סלונים ברחוב ירושלים ובין הבית של בנו ברחוב באר שבע. פעמיים הצילה אותם המשטרה מהתעללות. הם הוכנסו בביטחון לבית ונאמר להם להישאר שם, אך הם סירבו. סלונים רץ אל"י עם בתו המטורפת למחצה. הם צעקו ודרשו הגנה, ופנו והתווכחו עם קבוצה קטנה של ערבים בקרבת מקום. זה גרר מטר של אבנים מההמון, ואני שכנעתי אותו להיכנס לבית, אבל אחר כך הוא יצא שוב. התקדמתי עם השוטרים, הם היו חמושים באלות על מנת לפזר את ההמון.

במהלך כל האירועים הללו מצפון לעיר המון תקפו באבנים את בית הספר התלמודי;¹⁵ ותלמיד שהיה בפנים פתח את הדלת וניסה להימלט. כשראה את ההמון הוא הבין שאינו יכול לברוח וניסה לחזור בחזרה ולנעול את הדלת, אך זה היה מאוחר מדי והוא נרצח בסכין. באותו זמן יהודי אחר נתפס ונפצע. בוצע מעצר בקשר לרצח.¹⁶

בשעה 18:00 או 18:30 התפזר ההמון והעיר הייתה שקטה במיוחד.

פטרול של קצין ושישה פרשים חמושים ברובים שוטטו לאורך כל אותו היום

14 בכתב היד נוסף התיאור הזה: הבת של סלונים, בת 20 לערך, יצאה ללא גרביניים ולבושה בצורה מינימלית. חצאיתה היתה משוכה כלפי מעלה וכשלושת רבעי מרגליה היו חשופות עד הירך. היא ואביה רצו הלך ושוב ללא כל סיבה נראית לעין, הם עשו הכול כדי להתסיס את הקהל הערבי".

15 הישיבה.

16 בכתב היד נכתב: "בקשר להריגה", ויש מחיקה של המילה "הריגה" והוספה של המילה "רצח" במקומה.

ותוגברו בלילה על ידי מגילת של המשטרה העירונית.

הגטו נשמר על ידי מרב הכוח האפשרי - שני קצינים ושלושה שוטרים עירוניים. בזמן הזה יכולתי לדווח ליפו, לעזה ולירושלים. פטרול מיוחד הוצב להודיע על כל כניסה של כפריים או תנועת חברונים או כפריים לכיוון ירושלים.¹⁷ בשעה 19:30 נפגשתי עם קצין המחוז מר קרדוס¹⁸ וביקשתי לזמן את כל הנכבדים ולעשותם אחראים להתנהגות התושבים בימים הקרובים. הוא היה נגד החלטה זו, ואמר שכל צעד כזה רק יוסיף שמן למדורה.¹⁹

מתוך ידיעה שמהומות פרצו במהלך לוויה של יהודי בירושלים, קראתי לרב הראשי אפשטיין להסדיר את הלוויה של התלמיד. אמרתי לו שלא תהיה שום תהלוכה, וכדי למנוע בעיה עם הערבים הלוויה תהיה רק או מאוחר בלילה או מוקדם בבוקר, עם שישה אבלים בלבד. הרב ובנו הציבו כל מכשול על הדרך ונדרשה למר קרדוס ולי יותר משעה לשכנע אותם, אם כי הוא לא הבטיח כלום עד שלא ידבר עם ראשים נוספים. ניתן לו להבין בכיור שאם לא יסכים, תיקבר הגופה באמצעים אחרים, ללא נוכחות יהודים בכלל.

אמרתי לו שאם הוא לא יעזור לי בכל דרך אפשרית לא אוכל להיות אחראי לביטחון אנשיו. על כל היהודים להישאר בבתם בשבת ולא להיות לא על הגגות ולא בחלונות.²⁰ ליווי משטרתי של קצין ושוטר ליווה את הרב לבתי היהודים לתת את ההוראות הנחוצות. כל המוכתרים המוסלמים נדרשו לשמור את כל האנשים בכרמים, והם היו אחראים לכל הפרת השלום.

בשעה 21:00 הגיעו המוכתרים מהכפר דורא להודיע שמכונית עם נהג הגיעה מחברון, והנהג אמר לכפריים שערבים נשחטים בירושלים ובחברון ועליהם לבוא להילחם, וכי המופתי רוצה אותם, ואם לא יבואו יוטל עליהם קנס. המוכתרים שכנעו את הציבור שלא ללכת, ובאו למשטרה לברר את האמת. הם היו היחידים

17 בכתב היד נכתב: "עכשיו ברור שחלק מהמכובדים היו בתוך הקהל, וכשהגב של המשטרה הופנה הם הסיתו את הקהל כנגד החוק, במיוחד שיח' מוחמד אל ג'עברי (השם עבאס אל-רג'בי מחוק). פעילות השוטרים ב-23 באוגוסט אינה משאירה מקום לתלונות. הם התנהגו בצורה יציבה ויעילה".

18 בכתב היד נכתב: "שתייתי קפה עם קרדוס", ומשפט זה נמחק בעט ונכתב במקומו: "הייתה לי פגישה עם קרדוס".

19 בכתב היד יש האשמה מרומוזת כנגד קרדוס, אך היא הושמטה מהדו"ח המודפס: "הדאגה העיקרית שלו הייתה לעזור לירושלים".

20 בכתב היד יש האשמה כנגד היהודים, אך היא הושמטה בדו"ח המודפס: "אם זה היה מתקיים בטוחני שהמשטרה הייתה מצליחה להסתדר עם ההתקהלות כמו שעשתה ביום שישי".

שבאו למשטרה עם מידע. אמרתי להם שהכול שקט ויישאר כך כל עוד הם יישארו בכפרים. לפני שהלכו הבטיחו המוכתרים לעשות כל דבר כדי לשמור את הציבור שקט.

התקשרתי למפקדה בירושלים וביקשתי תוספת כוח אדם, כי חשבתי שכוח האדם שלי לא יספיק אם יהיו מהומות רציניות. מהמפקדה נמסר שהם לא יכולים להקצות לי שום כוח אדם.

ניסיתי את יפו, דיברתי עם מפקד המחוז, והוא אמר לי שאין לו כוח אדם להקצות לי, אבל יעץ לי לבטל את עמדות החוץ, וכך עשיתי מיד.

ניסיתי את עזה, והמפקד אמר שהוא ישלח לי עזרה בהקדם האפשרי. כל הלילה הכול היה שקט והסירים דיווחו שאין כל תנועה.

התכנית שלי ל-24 באוגוסט היתה כדלהלן:

הגטו יישמר על ידי שני קצינים חמושים ברובים, מלווים על ידי שני שוטרים עירוניים חמושים במקלות.

המטרה: למנוע מכל המון ערבי להיכנס לעיר. פטרול רכוב של קצין ושישה שוטרים חמושים במקלות ועוד קצין ושישה אנשים חמושים ברובים השאיר אותי רק עם 16 שוטרי מחוז ועם עשרה שוטרים עירוניים במתחם²¹ ובבית המעצר.²²

אני רוצה להבהיר שכל האנשים שהייתי צריך לסמוך עליהם למטרת מודיעין ולרגשות האוכלוסייה היו תמימי דעים שלא צפויות שום הפרעות נוספות בחברון ושהכול יעבור בשקט ב-24 באוגוסט. אני מתכוון לקצין המחוז ולמידע שנאסף מהעיר על ידי השוטרים הפלשתינים שלי.

ב-24 באוגוסט בערך בשעה 7:30 בבוקר הרבה כפריים וחברונים החלו לעזוב את חברון באוטובוסים לירושלים. הם היו חמושים במקלות ובחרבות. מיד דיווחתי למפקד המחוז בירושלים. לא ניסיתי לעצור משתי סיבות: (א) חוסר יכולת של המשטרה; (ב) ידעתי שירושלים במצב טוב יותר ממני לטפל בהם לפני כניסתם

21 תחנת המשטרה בבית רומנו.

22 בכתב היד נכתב: "היו פטרולים רכובים בכל רחוב שבו היו בתים יהודים", וכן: "השוטרים הרכובים היו חמושים באלות מפני שידוע שהפגנת כוח מסיתה את הערבים לאלמות", אך משפטים אלו הושמטו בגרסה המודפסת.

לעיר. מר קרדוס היה בהול לעצור אותם, אבל אמרתי לו שזה לא חכם בנסיבות האלה. בשעה 8:15 בערך החל המון להתאסף בעיר ותוגבר על ידי המון כפריים. הם נראו חמושים במקלות והיו שקטים. זמן קצר לאחר מכן החלה הקבוצה הזו לידות אבנים על בתי היהודים בצפון העיר.²³ לכן הבאתי מהעתודה את כל הפרשים האפשריים, חמושים ברובים.²⁴ קבוצה גדולה של פורעים החלה התקפה של ממש על בית מבודד ברחוב 'הבניין הרוסי'. לקחתי חמישה פרשים וטיפלתי אתם בהצלחה בהתקלות²⁵ וההמון החל להתפזר, כאשר לפתע דלת ברזל נפתחה בחזית הבית ושני צעירים יהודים רצו החוצה לתוך הגן כשהם צועקים. הדלת נסגרה ונגעלה מבפנים אחריהם. עשיתי כל שביכולתי להגן עליהם על ידי זה שאני והפרשים הקפנו אותם,²⁶ אבל ההמון הקיף אותם מסביב וסקל אותם למוות בתוך שתי דקות. יריתי בשניים מתוך ההמון ורוקנתי את האקדח שלי לתוך ההמון. ונלחמתי עם אדם שלישי באלה כאשר לפתע החליק האוכף ונפלתי מהסוס. השארתי שלושה פרשים להגן על הבית הזה והלכתי לכיוון רחוב ירושלים, והותקפתי קשות באבנים בידי ההמון. כשהגעתי לרחוב ירושלים העברתי את הסוס שלי לשוטר פלשטיני וניסיתי לעלות על סוס אחר, כאשר ההמון, מוסת על ידי אחד ששמו סאדיק אל-תמימי, ניסו לאזור אומץ כדי להתקיף אותי. מר קרדוס בא והעסיק אותם ונתן לי זמן לעלות על הסוס. ההמון אשר צפה בהתקפה וברצח של שני היהודים מהכביש ומסביב, החל להקיף כל בית יהודי. הם היו חמושים במוטות ברזל, בפטישי ניפוץ, בחרבות ובסכינים. בכל מקום אפשרי שלחתי שני שוטרים להרחיק את ההמון מהבתים. בינתיים שלחתי את הפרשים החמושים במקלות בקבוצות קטנות לתחנה לקחת רובים. הייתי קרוב לבית מר קרדוס כשנאמר לי שירושלים בטלפון. רצתי פנימה ודיווחתי למפקד המחוז על המצב וביקשתי תגבורת. ירדתי לתחנה כדי לקחת רובה לעצמי ולראות מה המצב למטה, ולהביא את העתודה הקטנה של שוטרים רגליים. השארתי קצין אחד ושני שוטרים לשמור על התחנה ועל בית המעצר. הבאתי את העתודה לחזית בית החולים הדסה. המון גדול בדרך באר שבע תקף בתי יהודים, ופקדתי לירות. היה היסוס, וסמל אחד שאל אותי "אליהם או מעליהם?" אמרתי "אליהם, תפגעו בהם". יריתי כדי לתת דוגמה והפלתי אדם אחד. נשמע

23 בכתב היד נכתב כאן: "אבל המשטרה טיפלה בהם ביעילות".

24 בכתב היד לא מופיע המשפט הזה: "כל הפרשים היו חמושים ברובים".

25 בכתב היד לא מופיע המשפט: "לקחתי חמישה רוכבים וטיפלתי אתם בהצלחה בהתקלות", ובמקומו כתוב: "המשטרה טיפלה די טוב באירוע".

26 בכתב היד לא מופיע: "על ידי זה שאני והפרשים הקפנו אותם" אלא "עשיתי ככל יכולתי להגן עליהם".

מטח נוסף אבל אף אחד לא נפל. אמרתי שוב לסמל לוודא שאנשיו יורים כדי לפגוע. ההמון החל להתפזר ולנוע במעלה דרך באר שבע. פגשתי את מר ג'רג'ורה ופקדתי עליו לנקות את הדרך לירושלים באותו אופן. דקות מספר לאחר שהוא עזב אותי שמעתי יריות מהכיוון ההוא. ראיתי את ההשפעה של היריות שהתחלתי בהן ברחוב באר שבע, עליתי לכיוון רחוב ירושלים, שעזבתי לא מזמן, כדי לראות מה המצב שם. כשהגעתי ראיתי שההמון נכנס לתוך כמה בתים יהודיים למרות המשטרה, והתחלתי לפזר אותם מיד ויריתי בפורעים מספר. באותו זמן ירתה המשטרה יריות מספר בכל חלקי העיר. חלקים מההמון החלו לעזוב את העיר, רצים מאחורי הבתים לגבעות שבשני צדי הדרך. אמנם מספר אנשים גדול נאסף ברחוב והחל ללכת לכיוון השוק כשהם צועקים "אל-חארת", והבנתי שהם מתכוונים לכיוון הגטו. מכיוון שהיה בלתי אפשרי להסיג שום אדם מצפון העיר, וחשבתי שהמשמר יספיק לעצור אותם מלהיכנס לגטו ליוויתי אותם בעצמי בריצה, יורה בשניים-שלושה בדרך.

כשהגעתי לגטו ראיתי שלמרות המשמר הם פרצו פנימה. השוק היה עמוס בהמון שניסה להימלט. יריתי כמה יריות לתוך ההמון לעזור להם וראיתי כמה נופלים, שניים בירייה אחת. השוק התרוקן אבל ההמון התאמץ לבזוז חנויות בלא הבחנה בין יהודים לערבים. ראיתי שוטר אחד, והוא אמר לי שההמון נכנס לתוך הגטו. השארתי אותו לשמור על השוק נקי ונכנסתי לתוך הגטו, לטהרו אם יהיה אפשר. שמעתי צרחות בחדר, עליתי למעלה בסמטה וראיתי ערבי כשהוא חותך את הראש של ילד בעזרת חרב. הוא כבר היכה אותו ועמד לתת מכה שנייה. משראה אותי הוא ניסה לכוון את החרב אליי, אבל החטיא. הוא היה למעשה בתוך הלוע של הרובה שלי. יריתי לו במפשעה. מאחוריו עמדה אישה יהודייה שותתת דם עם אדם שזיהיתי כשוטר ששמו עיסא שריף מיפו. הוא עמד מעל האישה עם פגיון בידו. הוא ראה אותי וברח לחדר צדדי וניסה לסגור אותי בחוץ, וצעק בערבית "אדוני, אני שוטר!" נכנסתי לתוך החדר ויריתי בו.

אז הלכתי לטהר את שאר הגטו כשאני יורה בכל ערבי שאני רואה, אבל נדמה לי שלא פגעתי עוד. בתוך 15 דקות הגטו היה נקי, ומכיוון שנגמרה לי התחמושת חזרתי לתחנה והשארתי את המשמר לשמור על הגטו.

כבר היה בערך 10.30, העיר היתה נקייה מההמון, ואני התחלתי לאסוף את כל הניצולים היהודים לתחנה, תוך כדי שהמשטרה שלי יורה לרחובות הסמוכים,

הגנים והגבעות שנראו, כדי למנוע כל ניסיון של ההמון לחזור לעיר. נעשו כמה ניסיונות אך היריות מנעו זאת.

ד"ר עבדול אל, שעשה כל ניסיון לעצור את ההמון ולשכנע אותם להתרחק, החל להפעיל בית חולים וכל הפצועים נשלחו אליו.

בערך ב-11:30 כמאה כפריים מבני נעים נכנסו לעיר מאחורי המתחם²⁷ והחלו לתקוף את 'מלון מזרחי'. לקחתי כמה שוטרים לתוך הרחוב והתחלנו לירות על ההמון, והוא התפזר לכל הכיוונים. דיירי המלון פונו לתחנת המשטרה ללא פגע. ב-12:00 או 12:15 שישה שוטרים הגיעו מבאר שבע. שמתי אותם ב-PHD לשוטרים בפיקודו של סמל. עד השעה 13:00 הגיעה למשטרה כל האוכלוסייה היהודית, למעט כמה שהוסתרו על ידי חברים ערבים. העיר היתה שקטה עם מעט מאוד סימני חיים.

פטרולים רגילים היו בכבישים הראשיים של העיר, משמר מתוגבר הוצב על התחנה ועל בית החולים ופטרול רגלי מתוגבר הוצב בשוק ובגטו. זה גמר את כל כוח האדם שלי. בזמן הזה התקשרתי ליפו ולעזה, ביקשתי ממפקד אזור עזה שיבוא והוא אמר שהוא יבוא, והמפקדה דיווחה לי שמשטרה בריטית נשלחה. זה היה בלתי אפשרי לעשות שום דבר חוץ מלשמור את היהודים החיים בטוחים ואת בית החולים בטוח ואת העיר נקייה, עד שקיבלתי תגבורת - וזה נעשה.

ב-14:00 הגיעו מירושלים עשרה שוטרים בריטים ועשרה חיילי חיל האוויר, וב-17:05 הגיעו מעזה מפקד תחנת עזה עם קולונל הוגס ומר גרין.

בטבלה שלהלן ערכתי השוואה בין הגרסאות כדי לעמוד על השינויים:

גרסת קפרטה בוועדת שאו 1	גרסת קפרטה בדו"ח המשטרה	גרסת קפרטה בכתב היד
<p>האם לא אמר לך קרדוס ביום ו' כי בבוקר היו אצלו נכבדים יהודים?</p> <p>- אינני זוכר...</p> <p>לא סיפר כי היו אצלו הרבנים סלונים ופרנקו ומר סלונים?</p> <p>- אינני זוכר שמות כאלה.</p> <p>ולא אמר לך כי יש ידיעות שהערבים מתכוננים להתנפל על היהודים?</p> <p>- אינני חושב.</p>	<p>הרב סלונים, מלווה בבתו, הופיעו ברחוב ליד מלון שניאורסון. שניהם צרחו, ורצו הלוך וחזור ללא סיבה בין הבית של סלונים ברחוב ירושלים ובין הבית של בנו ברחוב באר שבע. פעמיים הצילה אותם המשטרה מהתעללות.</p> <p>הם הוכנסו בביטחון לבית ונאמר להם להישאר שם, אך הם סירבו. סלונים רץ אליי עם בתו המטורפת למחצה. הם צעקו ודרשו הגנה, ופנו והתווכחו עם קבוצה קטנה של ערבים בקרבת מקום. זה גרר מטר של אבנים מההמון, ואני שכנעתי אותו להיכנס לבית, אבל אחר כך הוא יצא שוב.</p> <p>התקדמתי עם המשטרה, הם היו חמושים באלות על מנת לפזר את ההמון.</p>	<p>הבת של סלונים, בת 20 לערך, יצאה ללא גרביונים ולבושה בצורה מינימלית.</p> <p>חצאיתה היתה משוכה כלפי מעלה וכשלושת רבעי מרגליה היו חשופות עד הירך.</p> <p>היא ואביה רצו הלוך ושוב ללא כל סיבה נראית לעין, הם עשו הכול כדי להתסיס את הקהל הערבי.</p>

גרסת קפרטה בוועדת שאו1	גרסת קפרטה בדו"ח המשטרה	גרסת קפרטה בכתב היד
<p>[...] הלוא הישיבה הייתה המקום הראשון שנתקף?</p> <p>- לא הייתי אומר 'נתקף', אבנים נזרקו בה.</p> <p>האם לא נרצח איש על המדרגות?</p> <p>- כן (כאן נשען העד על גב כיסאו, שלשל את ידיו לתוך כיסו וסיכל את רגליו).</p> <p>ובכן, מדוע אתה אומר שלא הייתה התקפה מכוונת?</p> <p>- כי לא פרצו לתוך הבית.</p>	<p>במהלך כל האירועים הללו, מצפון לעיר המון תקפו באבנים את בית הספר התלמודי, ותלמיד שהיה בפנים פתח את הדלת וניסה להימלט. כשראה את ההמון הוא הבין שהוא לא יכול לברוח וניסה לחזור בחזרה ולנעול את הדלת, אך זה היה מאוחר מדי והוא נרצח בסכין. באותו זמן יהודי אחר נתפס ונפצע.</p>	

גרסת קפרטה בוועדת שאו1	גרסת קפרטה בדו"ח המשטרה	גרסת קפרטה בכתב היד
<p>לבסוף חזר קפרטה על הכתוב בדו"ח שלו כי יציאת שני צעירים מפתח ביתם היא שגרמה לטבח. שני אלו נרצחו על יד הבית והרצח עורר את תאוות הדם. אלמלא יצאו אלו, היה שולט במצב עד בוא עזרה [...] 2</p>	<p>קבוצה גדולה של פורעים החלה התקפה דל ממד על בית מבודד ברחוב 'הבניין הרוסי'. לקחתי חמישה פרשים והתעסקתי אתם בהצלחה וההמון החל להתפזר, כאשר לפתע דלת ברזל נפתחה בחזית הבית ושני צעירים יהודים רצו החוצה לתוך הגן כשהם צועקים. הדלת נסגרה וננעלה מבפנים אחריהם.</p> <p>עשיתי כל שביכולתי להגן עליהם על ידי זה שאני והפרשים הקפנו אותם, אבל ההמון הקיף אותם מסביב וסקל אותם למוות בתוך שתי דקות. יריתי בשניים מתוך ההמון, ורוקנתי את האקדח שלי לתוך ההמון. נלחמתי עם אדם שלישי באלה כאשר לפתע החליק האוכף ונפלתי מהסוס</p>	<p>המשטרה טיפלה די טוב באירוע וההמון החל להתפזר, כאשר לפתע דלת ברזל נפתחה בחזית הבית ושני צעירים יהודים רצו החוצה לתוך הגן כשהן צועקים. הדלת נסגרה וננעלה מבפנים אחריהם.</p> <p>עשיתי כל שביכולתי להגן עליהם,</p> <p>אבל ההמון הקיף אותם מסביב וסקל אותם למוות בתוך שתי דקות. יריתי בשניים מתוך ההמון</p> <p>ונלחמתי עם אדם שלישי באלה כאשר לפתע החליק האוכף ונפלתי מהסוס</p>

גרסת קפרטה בוועדת שאו1	גרסת קפרטה בדו"ח המשטרה	גרסת קפרטה בכתב היד
<p>כמה שוטרים היו ברשותך? - כארבעים</p> <p>כמה מהם היו מזויינים? - בזמן ההתקפה על ביתו של סלונים4 כבר כולם היו למעשה מזויינים.</p>	<p>בינתיים3 שלחתי את הפרשים החמושים במקלות בקבוצות קטנות לתחנה לקחת רובים. הייתי קרוב לבית מר קרדוס כשנאמר לי שירושלים בטלפון. רצתי פנימה ודיווחתי למפקד המחוז על המצב וביקשתי תגבורת. ירדתי לתחנה כדי לקחת רובה לעצמי</p>	<p>השוטרים הרכובים היו חמושים באלות מפני שידוע שהפגנת כוח מסיתה את הערבים לאלימות</p>

סיכום

מן ההשוואה עולה שעדותו של קפרטה בוועדה אינה תואמת לחלוטין את הדו"ח שכתב כחודשיים קודם לכן ושיש שינויים מהותיים בין הדו"ח שנתן אחרי האירוע ובין הדו"ח שהודפס בסופו של דבר. יש כאן לכאורה מגמה ברורה של טיוח וניסיון לטפול את האשמה על הקרבנות ובה בעת לנקות את נכבדי הערבים וכמובן את המשטרה הבריטית, שלא ידעה לכאורה על הכנות לטבח, לא שמעה שום הסתות במסגדים,²⁸ ושעשתה לכאורה ככל יכולתה והייתה מצוידת בנשק חם ולא רק באלות, ואילו רק לא יצאו היהודים מבתיהם או מגרים אותם מינית (ע"ע בת הרב סלונים), לא היו המאורעות מסתיימים כפי שהסתיימו.

28 אף שאהרן חיים כהן שמע את ההסתות בהסתערבות קצרה, כאמור "היכן זה נאמר?".

נוסף על כך אני רוצה לחבר עוד נקודה מעניינת: חנוך ברודזיצקי סיפר בעדותו כי בשבת בבוקר, בעת שפרצו המאורעות, פקד עליו קפרטה שלא לצאת מבניין המשטרה ואף הציב שוטר ערבי חמוש כדי שלא יאפשר לא לצאת.²⁹ מדוע עשה זאת? האם ייתכן שקפרטה העריך את שעתיד להתרחש וחשש שחנוך יהרוג פורעים רבים מדי ויגרום תסבוכת פוליטית? האם בסתר לבו לא רצה קפרטה לעזור ליהודים?

ייתכן שבעיני עצמו לא היה קפרטה אנטישמי, ואפילו היה מוכן לעזור פעם לעובר אורח יהודי שהתרשם ממצוקתו.³⁰ בעיני עצמו כנראה אכן היה פרו-בריטי, אלא שלמראה הדברים שפרסתי במאמר זה אפשר להניח כי הוא חש כי האינטרסים הבריטיים מנוגדים לאינטרסים הציוניים, ועל כן פעל כנגדם. לא יהיה זה מופרך להניח אף כי יחסו אל 'הילידים' היהודים היה מזלזל ומתנשא וכי לא עשה את כל שיכול כדי להגן עליהם ולמלא את חובתו כלפי אנשי היישוב היהודי בחברון, אשר נותרו ללא שום אפשרות הגנה מסכיני המרצחים.

באוגוסט 2009, 80 שנה לאחר המאורעות הנוראים הללו, הגיעה לבית העלמין העתיק בחברון קבוצת נוצרים בריטים מעמותת 'האהבה לא תמות לעולם', אשר שמה לה למטרה להביע חרטה על רדיפת היהודים בידי הכנסייה הנוצרית. לאחר שדנו גם באחריות המשטר הבריטי בארץ ישראל לפגיעה ביהודים, הגיעה הקבוצה לחברון ומסמרה אל קיר בית העלמין שלט קטן שבו נכתב בעברית ובאנגלית: "בכאב, בבושה ובתחושת אשמה אנו מכירים בעובדה ששוטרים בריטים, נציגי ממשלת המנדט הבריטי בארץ ישראל, זנחו את חובתם והפקירו את תושביה היהודים של חברון במהלך הפרעות שביצעו הערבים בשנת 1929. אנו מתפללים לאבינו שבשמים שיסלח לנו".

29 מתוך ריאיון מצולם שנערך עמו ב-1986 (ארכיון חברון, ללא מספר קטלוגי).

30 שגב, 1999, עמ' 384.

רשימת קיצורים ומקורות

ע' אבישר (עורך), ספר חברון, ירושלים 1978.	אבישר, 1978
ש' אזרחי, המשגיח ר' מאיר, ירושלים 2001.	אזרחי, 2001
נ' ארנון, רא"ה האורות ועיר האבות: הרב אברהם יצחק הכהן קוק והיישוב היהודי בחברון, בית אל 2004.	ארנון, 2004
ד' בן-גוריון, זכרונות, תל אביב 1971.	בן-גוריון, 1971
Report of the Commission on the Palestine Disturbances of August, 1929, London 1930.	דו"ח ועדת שאו
ב"צ דינור (עורך), תולדות ההגנה, תל אביב 1959.	דינור, 1959
ר' זאבי, טבח חברון תרפ"ט, ירושלים 1994.	זאבי, 1994
ר' ינאית בן-צבי, 'י אברהמי ו'י עזיין (עורכים), ההגנה בירושלים, ספר ראשון, ירושלים 1974.	ינאית בן-צבי ואחרים, 1974
ד' כהן, וילכו שניהם יחדיו, ירושלים 2009.	כהן, 2009
ה' כהן, תרפ"ט - שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי, ירושלים 2013.	כהן, 2013
ש' מלר, נסיך ממלכת התורה, ירושלים 2001.	מלר, 2001
ר' מנוביץ, אעברה נא, ירושלים 2015.	מנוביץ, 2015
ת' שגב, ימי הכלניות, ירושלים 1999.	שגב, 1999
י"ל שניאורסון, הוי חברון, חברון! תל אביב 1980.	שניאורסון, 1980